

● Geestelijk leiders en politieke macht

B Bij geestelijke leiders met politieke macht denken de meeste mensen tegenwoordig waarschijnlijk het eerst aan Iraanse of Irakese ayatollahs. De gemiddelde westerling wordt niet blij van het beeld zoals ze dat leren kennen via de massamedia: hun invloed is groot en hun beleid erg conservatief; ze laten zich leiden door de Koran en de daarop gebaseerde tradities; ze gaan uit van de overtuiging dat voorschriften in de Koran eeuwigheidswaarde hebben; historisch-kritische relativering van de oude teksten is uit den boze; ze laten zich niets gezeggen door andersdenkenden, want ze ontlenen hun gezag aan Allah zelf.

KLAAS SPRONK

De voorbeelden uit de geschiedenis van het christendom van geestelijk leiders die politieke macht kregen, zijn evenmin opbeurend. Denk maar aan de schandaal-kronieken van middeleeuwse pausen die de weelde van de wereldlijke macht niet konden dragen. Het levert fascinerend spektakel op, bijvoorbeeld in de televisieserie *The Borgias* (2011-2013), maar bepaald geen reclame voor het christelijk geloof. Wat dat betreft zijn we goed af met pausen zoals 'onze' Franciscus wiens politieke invloed in de eerste plaats op overtuigingskracht is gebaseerd.

Christelijke pendanten van de ayatollahs zou je kunnen zoeken in de kringen van de SGP, zij het dat men daar het gesprek met ongelovigen niet uit de weg gaat. Hun kamerzetels worden ook niet meer door dominees bezet; dus er is ook geen sprake van geestelijke leiders met politieke macht. Wat dat betreft lijkt dominee Martin Luther King een beter voorbeeld. Onlangs werd herdacht dat het 50 jaar geleden is dat hij werd vermoord. De meeste mensen zullen het er nu over eens zijn dat hij laat zien dat het wel degelijk goed kan uitpakken wanneer een geestelijk leider macht krijgt. Tegelijkertijd toont het dat die macht niet altijd op een hoog ambt gebaseerd hoeft te zijn. Sterker nog: juist het charisma van deze bevlogen en welbespraakte voorganger zorgde voor zijn grote en blijvende invloed, ondanks het feit dat hij geen politieke functie had.

Klaas Spronk is hoogleraar Oude Testament aan de Protestantse Theologische Universiteit Amsterdam.

De beste combinatie is die van het hoge ambt en het grote charisma. We zien dat in de al genoemde persoon van paus Franciscus, maar het geldt ook voor wereldlijke leidlieden. Het is echter allerm minst een garantie voor goed leiderschap. Naast voorbeelden als Winston Churchill en John F. Kennedy hebben we ook Adolf Hitler. Geestelijk leiders met macht hebben nog een extra pretentie, namelijk dat zij hun positie en hun charisma goddelijk kunnen legitimeren. Dat maakt hen in feite onaantastbaar. Zij hoeven zich slechts aan hun god te verantwoorden. Omgekeerd betekent het dat als het erop aankomt discussie uitgesloten is, want 'God wil het'. Daar kun je mensen mee inspireren tot mooie daden, maar ook tot kruistochten of tot zelfmoordacties.

Geestelijk leiders met macht, daar kun je zo je bedenkingen bij hebben. Hoe zit dat eigenlijk met de oudtestamentische hogepriester? Het is duidelijk dat hij volgens de Bijbel tussen God en mensen in staat. Op de grote verzoendag vertegenwoordigt hij in het heiligdom het volk en legt hij hun zonden neer voor God (Leviticus 16). Omgekeerd geeft God zijn zegen via de hogepriester. Zo staat het helder beschreven in Numeri 6,22-26. De opdracht waarmee Mozes aan Aäron doorgeeft hoe het volk in naam van God mag worden gezegend eindigt met de opmerking dat daarmee in feite God zelf de zegen geeft. Nu is een zegen in principe een machtswoord: wat uitgesproken wordt ook geacht (of liever: geloofd) te geschieden. Helaas leert de praktijk dat dit niet altijd het geval is. Daarom is het fijn als

men de gelegenheid krijgt God een handje te helpen. De hogepriester lijkt daarvoor de eerst aangewezen persoon. In de verhalen waarin het hogepriesterschap wordt ingesteld is die rol echter niet voor hem weggelegd. Niet Aäron, maar Mozes is de politiek leider. Aäron probeert het wel, maar als hij de leiding van Mozes overneemt (Exodus 32) of tegen Mozes protesteert (Numeri 12) gaat het fout. Hogepriester, houd je bij je altaar! De geschiedenis van de hogepriesters in de tijd na de terugkeer uit de Babylonische ballingschap en in de periode van de vrijheidsstrijd tegen Grieken en Romeinen vertelt steeds weer hetzelfde verhaal. Ook de rol die de hogepriester volgens de evangeliën speelt in het proces tegen Jezus van Nazaret geeft te denken: een geestelijk leider gaat zelden goed om met zijn politieke macht.

De reden waarom het zo vaak fout gaat bij geestelijk leiders met politieke macht is dat zij steeds minder namens God en steeds vaker in plaats van God gaan regeren. Hun uitdaging is om zowel macht uit te oefenen in naam van God, als te blijven luisteren naar de wil van God, om zowel krachtdadig te zijn als open te staan voor een andere dan je eigen mening. Een geestelijk leider kan alleen dan goed met macht omgaan als hij in staat is die macht op te geven. ●

● René Girard en de ontwikkeling van het offer

In een aflevering over de hogepriester mag een artikel over het offer als verschijnsel niet ontbreken. Maar een dergelijk artikel, zo werd mij gaandeweg duidelijk, is gemakkelijker bedacht dan geschreven, want wat is een offer nou eigenlijk? In ons eigentijds taalgebruik is het woord offer bepaald niet eenduidig en historisch is er ook geen sprake van een enkel offer, maar van vele offers. Door overdrachtelijk gebruik is het woord offer een metafoor geworden met een veel bredere betekenis dan de oorspronkelijke. Hoe krijg je dan je vingers achter zo'n verschijnsel? Hoe moet je daar naar kijken? Theologisch, antropologisch, cultureel, godsdiensthistorisch? Het kan allemaal, zij het dat we in alle gevallen, omdat het goddeels om een duister verleden gaat, blijven tasten naar betekenis. wat is de ontwikkeling van het bijbelse offer geweest en is er iets te zeggen over de oorsprong ervan?

GERARD VAN BROEKHUIZEN

Offer?

Je kijkt naar een uitzending van het journaal en je hoort dat bij een verkeersongeval op (bijvoorbeeld) de A15 drie slachtoffers zijn gevallen. Je begrijpt wat er bedoeld wordt en blikst of bloost niet bij het taalgebruik. Pas als je stil staat bij het woord 'slachtoffer' zie je hoezeer dat woord in de loop der tijden is verbreed. Vooral als je tussen de twee delen van het woord een streepje plaatst (in mijn studietijd een 'Heideggertje' genoemd) wordt dat duidelijk: slacht-offer. Past dat wel in het verband van een verkeersongeval? Eigenlijk niet (ik bedoel: eigen-lijk niet). Een ander probleem is dat het Nederlands in tegenstelling tot andere talen het woord *offer* (gave) in het taalgebruik niet specificiert. Terwijl een offer in het Nederlands gewoon een offer is, kun je in het Frans en in het Engels bijvoorbeeld een onderscheid vinden in het gebruik van het woord 'offerande' en *sacrifice* (in beide talen hetzelfde geschreven). Bovendien noem je een verkeersslachtoffer dan gewoon *victim(e)*. Bij 'sacrifice' komen we in de buurt van waar we moeten zijn. We herkennen er het Latijnse *sacer* in met de betekenis van heilig of gewijd en dat

Bij 'sacrifice' komen we in de buurt van waar we moeten zijn.

Gerard van Broekhuizen is theoloog en kunstenaar.

< Geurt van Dijk, Eppenhuisen. Ets "Passie" 2006.